

נאות דשא

לרבינו שמואל דב אשר בן רבינו מרדכי יוסף ליינער
עם רברבים עלי דשא

reuveboshnack@gmail.com

ויצו ה' אלקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת וכו'. כאן רבו הדקדוקים מפני מה עברו על הצווי של הש"י הלא הוא יציר כפיו של הש"י אשר עקבו מכהה גלגל חמה, כדאיתא בזוהר הקדוש (פרשת תולדות קמב ע"ב)¹ שהיו מלאכים מזדעזזים ממנו האיך יתכן שישמע אל הנחש לעבור על הצווי בפשיטות בלי שום אמתלא.

גם יש לדקדק הנחש שאמר להם אף² כי וכו' ופ"י רש"י ז"ל³ אף שראה אותם אוכלים משאר עץ הגן רק כדי ליכנס עמם בדברים. צריך להבין זה, האיך אמר שקר הנראה לעינים שהוא שקר והש"י קרא אותו ערום מכל חיות השדה.

עוד יש לדקדק דהמדרש (בראשית רבה פרשה יט, ג)⁴ מפרש שחווה חטאה בזה שהוסיפה נגיעה, וכי מה חטאה הלא מצינו בכל התורה עשו משמרת למשמרתי ולך אומרים נזירא סחור סחור לכרמא⁵ וכו' וזה היינו ממש איסור נגיעה.

וזה הדקדוק אפשר לתרץ כי מה שאסרה תורה איסור נגיעה בנזיר היינו כדאיתא (ברכות סג ע"א) מי שרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין פירוש לדבר זה היינו שתראה שתוכל לעבור על הצווי כסוטה זו אזי תזיר עצמך מן היין אף בנגיעה, ודבר זה הוא במצות ל"ת כי במצות עשה הזהיר לא תוסיפו על הדבר כגון ציצית תפילין שופר סוכה לולב אסור להוסיף רק במצות לא תעשה פן יעבור על הצווי כי כבר יש סוטה בקלקולה אבל כאן שלא היה עוד שום חטא בעולם אסור להוסיף אף במצות לא תעשה.⁶

עוד יש לדקדק למה נברא דבר שיש בו רע.

¹ אמר רבי יוסי, שופריה דיעקב (הוה) דאיהו שופריה דאדם איך אפשר, והא תנינן, תפוח עקבו דאדם הראשון, מפקה גלגל חמה. ואי תימא דכך הוה יעקב. אמר ליה רבי אלעזר, ודאי הכי הוה, בקדמיתא עד לא חב אדם הראשון, לא הוה יקלין כל בריין לאסתכלא בשופריה. כיון דחטא, אשתני שופריה ונתמאך רומיה ואתעביד בר מאה אמין. ונתא חזי, שופריה דאדם הראשון, רזא איהו, דמהימנותא עלאה תליא בההוא שופרא, ובגין כך, (תהילים צ"ז) ויהי נעם יי אלהינו עלינו. וקתיב, (תהילים כ"ז:ד) לחזות בנעם יי, ודא הוא שופריה דיעקב ודאי, וכלא רזא עלאה איהו.

² בראשית (ג א) והנחש הנה ערום מפל תית השדה אשר עשה יהנה אלהים ויאמר אל הנשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן:

³ אף כי אמר וגו'. שמה אמר לכם לא תאכלו מכל וגו', ואע"פ שראו אותם אוכלים משאר פרות, הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ:

⁴ מדרש רבה יט ג ומפרי העץ אשר בתוך הגן וגו' ולא תגעו בו (בראשית ג, ג), הדא הוא דכתיב (משלי ל.ו): אל תוסף על דבריו פן יזיכר בך וינכזבת. תני רבי חייא שלא תעשה את הגדר יותר מן העקר שלא יפל ויקצץ הנטיעות. כך אמר הקדוש ברוך הוא (בראשית ב. יז): כי ביום אכלך ממנו וגו', והיא לא אמרה פן, אלא (בראשית ג, ג): אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו, כיון שראה אותה עוברת לפני העץ נטלה ודחפה עליו, אמר לה הא לא מיתת במקרביה, פן לא מיתת במיקליה, אלא (בראשית ג, ה): כי ידע אלהים כי ביום וגו'.

⁵ תגיד לנזיר ללכת מסביב לכרם, פן יאכול ממנה. והוא סייג לתורה, אין אסיר כניסה לנזיר, אבל דוגמא הוא איך מוסיפים על התורה כדי להנצל מאיסורים.

⁶ פה רבינו מגדיר חיולוק באופן נפלא בין איסור בעל תוסף לעשיית סייג לתורה. מותר להוסיף כשיש סכוי של פרצה.

עוד יש לדקדק מפני מה לא אכל אדם הראשון בתחילה מעץ. החיים כדי שיחיה לעולם הפרשה מוכיח שלא אכל דכתיב אחר החטא ועתה פן ישלח זו.

עוד יש לדקדק דאיתא במדרש (דברים רבה פרשה ד ה')⁷ משל על חטא האדם משל למלך שאמר לעבדו אל תטעום כלום עד שאבוא מן המרחץ אמרה לו אשתו טעום את התבשיל שמא צריך ליתן בתוכו ציר או מורייס בא המלך מצאו מטעים בשפתותיו אמר לו טעמת התבשיל. אמר לו שפחתך נתנה לי אמר לו ולשפחתי שמעת יותר ממני וכו'. יש לדקדק מה חידש המדרש בזה המשל.

להבין דברי תכמים וחידותם איתא בזה הקדוש (עי' פרשת תזריע מג ע"ב)⁸ ומפרי העץ אשר בתוך הגן דא עץ החיים כדכתיב ועץ החיים אשר בתוך הגן. ובזה יתרחץ. הכל כי האשה אמרה לנחש על עץ החיים כדכתיב ומפרי העץ אשר בתוך הגן לא תאכלו ולא תגעו ומפני מה החליפה הצווי מעץ הדעת על עץ החיים, דבר זה מסביר המדרש המשל שאמרה לו שיטעום התבשיל אם צריך ציר או מורייס כי ידוע כי ציר או מורייס הוא הדבר הנותן טעם בהתבשיל, כך אמרה לו דברים של טעם שלא יאכלו מעץ החיים כי הוא גדר ומשמרת שלא באו לאכול עץ הדעת כי השי"ת אמר להם כי ביום אכלכם ממנו מות תמות ואם נאכל מעץ החיים אזי לא יהיו יראים ממיתה כדאיתא ועתה פן ישלח ידו וכו' וחי לעולם. ואז נוכל להכשל לאכול עץ הדעת, נמצא שעץ החיים הוא משמרת לעץ הדעת⁹ וכשהוסיפה נגיעה. הוי גזירה לגזירה. ובזה אמר לה הנחש אף כי אמר וכו' כי ראה אותם שלא אכלו גם מעץ החיים ובזה עברו תיכף על הצווי, כי איתא בזה"ק (פרשת בראשית כז ע"א)¹⁰ ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה לעבדה בפקודין דעשה ולשמרה בפקודין דלא תעשה. מה מצות עשה ולא תעשה שייך כאן, רק האילנות האלו הם כולל כל הדברי תורה כדכתיב (משלי ג, יח)¹¹ עץ חיים היא למחזיקים בה, ובזה הצווי שאמר להם השי"ת מכל עץ הגן אכול תאכל¹² זה כולל כל הפקודין דעשה וזה נקרא לעבדה, ומעץ הדעת לא תאכל זה כולל כל הפקודין דלא תעשה וזה נקרא לשמרה. נמצא כשלא אכלו מעץ החיים היו עוברים על עשה, ומזה נכשלו אחר כך הנחש הטעה אותם בזה כי עץ החיים רומז על

⁷ אמר הקדוש ברוך הוא שמעו לי, שאין אדם שומע לי ומפסיד. רבנין אמרין את מוצא יש שומע [לאשתו ומפסיד, ויש שומע] לאשתו ומשתכר, כיצד אדם הראשון שמע לאשתו והפסיד, מנין, שנאמר **(בראשית ג, ז)**: ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך, אמר רבי יצחק למה הדבר דומה למלך שאמר לעבדו אל תטעם דבר עד שאבוא מן המרחץ, אמרה לו אשתו טעם את התבשיל הזה שלא יהא מבקש לתן לתוכו או מלח או מורייס, בא המלך ומצאו מטעם בשפתותיו, אמר לו המלך לא אמרת ליך אל תאכל ואכלת. אמר לו, מרי, שפחתך נתנה לי. אמר לו המלך ולשפחתי שמעת יותר ממני. כך אמר לו הקדוש ברוך הוא לאדם **(בראשית ג, ז)**: ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, מה עשתה חוה, האכילה אותו. אמר רבי אבין לא בקשה אלא לבכות ולילל עליו בקולה, ואכל ממנו, שכך כתיב לקול אשתך, לדברי אשתך אין כתיב כאן אלא לקול אשתך, אמר לו הקדוש ברוך הוא **(בראשית ג, יא)**: המן העץ אשר צויתוך לבלתי אכל ממנו אכלת. אמר לו מרי, הרי שפחתך נתנה לי, מנין, שנאמר **(בראשית ג, יב)**: ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל. אמר לו ולחנה שמעת יותר ממני, מיד נטרד, שנאמר **(בראשית ג, כד)**: ויגרש את האדם וישפן מקדם לגן עדן את הפרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים, הרי ששמע לאשתו והפסיד.

⁸ ומאי הארץ, כמה דאת אמר, **(תהילים קל"ט: טו)** רקמתי בתחיתות ארץ. והא אוקמוה. תוצא הארץ ודאי, דהא מנה נפקין נפש חיה, כמה דאוקימנא, דא רוחיה דאדם קדמאה, היינו דכתיב, **(בראשית ג, יג)** ומפרי העץ אשר בתוך הגן. ומפרי העץ, דא קודשא בריך הוא, אשר בתוך הגן, אשר בתוך האשה, תנינן, היינו, אשה פי תזריע וילדה זכר, כתיב. ולא כליל דכר ונוקבא, כפום אורחוי דעלמא, דאינון, גרמו ליה, דלא מתחברן, כמה דנפקן מלעילא זוגות. אז מותר לה להוסיף איסור אכילת עץ החיים אבל אסור להוסיף איסור נגיע.

⁹ כגון דא יעבד קודשא בריך הוא לבר נש דאתברך מד' יסודין. בזמנא דתב בתיובתא ומתעסק באורייתא. קודשא בריך הוא נטיל ליה מתמן. ועליהו אתמר ומשם יפרד. אפריש נפשיה מתאנה דילהון ושני ליה בגנתא דיליה דאיהי שכינתא. לעבדה בפקודין דעשה. ולשמרה בפקודין דלא תעשה. אי זכה לנטרא לה איהו יהא רישא על ד' יסודין. ואתעביד נהר דאתשקין על ידה ולא על ידא אחרא ואשתמודעין ביה דאיהו רבון ושלטי עליהו.

¹¹ עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכה מאשר: (פ)

¹² משמע מצוה להחזיק את העץ חיים, לא לפרש ממנו.

התשובה אמיתית כדאיתא במדרש (בראשית רבה פרשה כא, א) ¹³ ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים. ¹⁴ ואיתא במדרש. אין ועתה אלא תשובה וגם איתא במדרש (עיין ויקרא רבה פרשה כה, א) ¹⁵ אמר רבי לוי עבר אדם עבירה וחייב מיתה מה יעשה יחי' אם היה רגיל לקרות דף אחד יקרא שני דפים דכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה, הרי בפי' שעץ חיים היא השובה אמיתית, ובזה הטעם אותם, כי השי"ת יודע שאתם תאכלו מעץ הדעת לכך ברא עץ החיים תשובה אמיתית, ¹⁶ כי באם להבראות עץ החיים שהיא תשובה, וזה טעות גמור כי בהדי כבשי דרחמנא למה לך, והמבין יבין כל הענין כי קצרתי. וזה שברא הש"י עץ הדעת הוא כי אית למנדע טב ולמדע ביש ולבטר להדרי לטב, וכן איתא בזוה"ק (עי' פרשת בראשית דף לו ע"ב) ¹⁷ וגם בזה הטעם אותם הנחש. ¹⁸

¹³ ועתה פן ישלח ידו (בראשית ג, כב), אמר רבי אבא בר כהנא מלמד שפתיח לו הקדוש ברוך הוא פתיח של תשובה, ועתה, אין ועתה אלא תשובה, שנאמר (דברים י, יב): ועתה ישראל מה ה' אלהיך וגו', והוא אומר פן, ואין פן אלא לאו. אמר הקדוש ברוך הוא ישלח ידו ואכל גם מעץ החיים, אתמקא, ואם אוכל הוא חי לעולם, לפיכך (בראשית ג, כב): וישלחהו ה' אלהים מגן עדן, כיון ששלחו התחיל מקונו עליו ואמר: הן האדם היה כאחד ממנו.

¹⁴ פרוש המדרש כי כל העבודה של הנחש היה לפרד אותו מן עץ החיים, להתיאש על תקוות התשובה.

¹⁵ וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל (ויקרא יט, כג), הדיא הוא דכתיב (משלי ג, יח): עץ חיים היא למחזיקים בה, אמר רב הונא בשם רבי אחא שלא יהיו דברי תורה בעיניך כאדם שיש לו בת בוגרת והוא רוצה להשיאה לאחד, אלא (משלי ב, א): בני אם תקח אמרי ומצותי תצפן אתך, אם יש לך זכות קח אמרי. רב הונא בשם רבי בנימין בן לוי אמר, משל למלך שאמר לבנו צא לפרקמטיא, אמר לו אבא מתירא אני בדרך מהלפטיים וביים מפני אפירטין, מה עשה אביו נטל מקל וחקקו ונתן בו קמיע ונתנה לבנו ואמר לו יהי המקל הזה בידך ואי אתה מתירא משום בריה, אף כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה, אמר לישראל אלא בני עסקו בתורה ואין אתם מתיראים משום אמה, אלו נאמר עץ חיים היא לעמלים בה, לא היתה תקומה לשונאי ישראל, אלא למחזיקים. אלו נאמר אשר לא ילמד, לא היתה תקומה לשונאי ישראל, אלא (דברים כז, ט): אשר לא יקים את [כל] דברי התורה הזאת, לכה נאמר: עץ חיים היא למחזיקים בה. רב הונא אמר אם נכשל אדם בעברה חייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה, אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים, ואם היה למוד לשנות פרק אחד ישנה שנים, ואם אינו למוד לקרות ולשנות, מה יעשה ויחיה, לך יעשה פרנס על הצבור וגבאי של צדקה והוא חי, שאלו נאמר ארור אשר לא ילמד, לא היתה תקומה, אלא ארור אשר לא יקים. אלו נאמר עץ חיים לעמלים בה, לא היתה תקומה, אלא עץ חיים היא למחזיקים בה

¹⁶ שוב המדרש מסביר איך היה עץ החיים תיקון לעץ הדעת.

¹⁷ וכד איהי שלטיטא כל בני עלמא טעמו דמוטא. אלא אנון בני מהמנוותא מקדמי ויהבו ליה נפשיהו בפקדונא. ובגין דאיהו בפקדונא. אתהדרו נפשין לאתרייהו. ועל דא (תהלים צב) ואמונתך בלילות, כתיב. ותפקחנה עיני שניהם. רבי חייא אמר דהא אתפקחו למנדע בישין דעלמא מה דלא ידעו עד השתא. כיון דיידעו ואתפקחו למנדע ביש. קדין ידעו כי ערומים הם. דאבדו זהרא עלאה דהוה ספי עליהו ואסתלק מניה. ואשתארו ערומים מניה. ויתפרו עלה תאנה. אתדבקו לאתתקפא באנון צולמין דההוא אילנא דאקרו טרפי דאילנא. ויעשו להם חגורות. רבי יוסי אמר כיון דיידעו מהאי עלמא ואתדבקו ביה. חמו דהאי עלמא מתדבר על דא דאנון טרפין דאילנא. ועבדו להון ותוקפא לאתתקפא בהו בהאי עלמא. וכדין ידעו כל זייני חרשין דעלמא. ובעו למחגר זיינין באנון טרפי אילנא בגין לאנגא עליהו.

¹⁸ הנחש קפץ על שבלבל בין עשה ללא תעשה, להחליף טוב ורע, העשין לא תעשין, החיובי להשללי, positivity with negativity כל כך עד שיפרשו מן העץ החיים, שהוא התורה, והתשובה, והדבר שיכול הטיב המצב האנושי אחרי אכילת מהעץ הדעות. הנחש הוא היצר הרע שרוצה שאנו נתיאש מכל תקואות. עיין בית יעקב הכולל פרשת ויצא ד"ה ואחר עד עתה. כיון שהחליף חיים וחיי תורה עם אסור ועצבות, אז מתיאש מן הכל, ומי ירצה לקיים תורה ומצוות אם הככה היא מוגש? אז עלינו להחזיק בעץ החיים!